

Функціонально-комунікативні особливості просодичної складової у англомовному казковому дискурсі

А. О. Чеботарьова

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна
Corresponding author. Email: annacebotareva96@gmail.com

Paper received 15.02.22; Accepted for publication 25.02.22.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2022-264X77-01>

Анотація. У статті на матеріалі англомовного казкового дискурсу розглядаються функціонально-комунікативні особливості вживання просодичної складової та її взаємодія з вербальними компонентами комунікації. Досліджено закономірності впливу просодичних засобів на досягнення комунікативних інтенцій у ході імплементації казковими мовцями кооперативних/конфронтаційних стратегій і тактик спілкування. Виявлено, що інтонаційний спектр та модуляція голосу, які залежать від таких параметрів як вікова асиметрія та гендерна приналежність мовців, є вирішальними для формування та вираження комунікативної інтенції мовців.

Ключові слова: вербальний компонент комунікації, казковий дискурс, комунікація, кооперативна/конфронтаційна стратегія, просодична складова.

Вступ. У сучасних лінгвістичних дослідженнях з антропоцентричною векторністю мова розглядається не лише як замкнене автономне утворення, але як середовище, в центрі якого існує та функціонує людина. В рамках досліджень комунікативного процесу заданої парадигми на перший план мовознавчих пошуків виходить поняття “дискурс”, однак залишається багато не вирішених питань, пов’язаних з дослідженням комунікативних аспектів різних його типів. Для дослідження нами обрано казковий дискурс, чим обумовлюється актуальність теми цієї наукової розвідки.

Короткий огляд публікацій по темі. У дискурсивній парадигмі природно відображається гармонійне поєднання вербальних та невербальних комунікативних засобів. Дитина, формуючись як особистість у певному етнокультурному середовищі, на матеріалі казкового дискурсу сприймає та запам’ятовує властиві для цього середовища невербальні засоби спілкування та закономірності їх вживання [5] у комплексі з вербальними компонентами [3, с. 66-78]. Вона вчиться ефективно їх реалізувати та адекватно інтерпретувати у спілкуванні для досягнення своїх інтенцій.

Вміння декодувати характеристики голосу і манеру мовлення дозволяє зробити до 60-90% точних суджень про людину, її внутрішній світ та інтенції. Залежно від інтонаційного оформлення одне й те саме слово може трактуватись по-різному, реалізуючи необхідні комунікативні функції. Наприклад, словом “yes” можна виразити абсолютно протилежні прагматичні значення: схвалення/задоволення/радість або, навпаки, злість/осуд/невдоволення. Обслуговуючи аудіальний канал зв’язку [6], просодія несе у собі значуще семіотичне та психологічне навантаження і є важливою складовою для інтерпретації будь-якого типу дискурсу [2; 7]. Отже, релевантним є дослідження просодичного чинника, який є важливим засобом забезпечення успішності комунікації [9] та прагматичних функцій, який він реалізує у межах англомовного казкового дискурсу. Темою дослідження обумовлено вибір фактичного **матеріалу** – дискурсивних фрагментів з англомовної дитячої літератури, а саме: літературних казок для дітей. У якості **об’єкту** розвідки було обрано просодичну складову англомовного казкового дискурсу, яка завдяки своїй комунікативній

значущості передає інформацію про мовця [12], доповнює семантичний зміст висловлення на вербальному рівні, додає нову екстралінгвістичну інформацію до нього [8, с. 321; 11, с. 269]. **Предмет** дослідження складають особливості варіювання та функціонування просодичних компонентів комунікації, а також особливості їхньої взаємодії з вербальною складовою у англомовному казковому дискурсі.

Результати та обговорення. Просодичні засоби, наявні у діалогічному мовленні казкових комунікантів у англомовному казковому дискурсі, можуть бути вирішальним чинником, який маніфестує формат (паритет/домінування) та характер комунікативних відносин, вказуючи на ступінь знайомства, спільність уподобань. Цей комунікативний параметр уможливує аналіз статусно-рольових та соціально-рольових характеристик учасників казкового дискурсу (симетричність / асиметричність стосунків), а також те, яким чином їх взаємодія реалізується через обрані стратегії (конфліктна/кооперативна) і тактики спілкування для імплементації цих стратегій.

Інтонаційний спектр, ритм, інтенсивність, темп, логічний та фразовий наголос, дозволяє виражати думки та почуття не лише наряду зі словом, але й всупереч йому [1, с. 94]. У англомовному казковому дискурсі при виконанні комунікативного завдання, просодичний чинник є індикатором прагматичних значень, а серед функцій, реалізованих за допомогою просодичного варіювання, результати експериментального пошуку засвідчили, що найбільш комунікативно-значущими є вираження *позитивної оцінки/схвалення* (32%), *незгоди* (27%), *погрози/залакування* (23%), *невпевненості/розгубленості* (18%):

1. Імплементуючи кооперативну стратегію спілкування, для вираження *позитивної оцінки* чи *схвалення* мовці використовують інформативні просодичні НВК, які повідомляють адресату про налаштованість казкового комуніканта на кооперацію, демонструють позитивне ставлення до комунікативного партнера. Характерним просодичним оформленням для реалізації таких висловлень є високі тональності голосу та тембру, швидкий ритм. Серед номінацій, які використовуються для реалізації цієї функції, пріоритетними є: *дієслова (say/ask) із адвербіальним елементом* на

позначення високої емоційності слів (*say excitedly/gravely/nicely/merrily/hotly*); **дієслова із конотацією гучності** (*cheer/exclaim rapturously/twittered/shrieked with delight*); **дієслова на позначення мовної продукції з непрямим прийменниковим додатком** (*replied with some satisfaction; with a last guffaw of triumph; cried with misgiving; replied with a slight primness*). Наприклад, комунікативна взаємодія між Венді та Пітером відбувається у побутових умовах спілкування:

1) *“Do you know,” Peter asked “why swallows build in the eaves of houses? It is to listen to the stories. O Wendy, your mother was telling you such a lovely story.” “Which story was it?” “About the prince who couldn’t find the lady who wore the glass slipper.” “Peter,” said Wendy excitedly, “that was Cinderella, and he found her, and they lived happily ever after.” Peter was so glad that he rose from the floor, where they had been sitting, and hurried to the window [1].*

Фемінний адресант через пряме номінативне звертання до хлопця (“Peter”) намагається акцентувати увагу адресата на клаузі (“that was Cinderella, and he found her, and they lived happily ever after.”), а просодичний компонент, до вживання якого апелює дівчина (*said Wendy excitedly*), є позитивним індикатором тональності спілкування. Взаємодіючи з ВК на мікрорівні за принципом ідентифікації, маніфестований просодичний елемент сприяє досягненню перлокутивного ефекту. Пітер був настільки радісним, що через певну емоційну збудженість почав змінювати своє місцерозташування у просторі, чекаючи з нетерпінням на продовження історії від Венді.

У прикладі [2] перша взаємодія учасників комунікації відбувається у ініціалній комунікативній ситуації знайомства:

2) *“What’s your name?” he asked. “Wendy Moira Angela Darling,” she replied with some satisfaction. “What is your name?” “Peter Pan.” She was already sure that he must be Peter, but it did seem a comparatively short name. “Is that all?” “Yes,” he said rather sharply. He felt for the first time that it was a shortish name. “I’m so sorry,” said Wendy Moira Angela. “It doesn’t matter,” Peter gulped [1].*

Респонсивна стратегія в арсеналі дівчинки має на меті використання вербального і невербального супроводу із позитивною конотацією. Задоволено представивши себе (*she replied with some satisfaction*), та очікуючи відповідного респонсивного ходу, Венді починає ставити до хлопця прямі квеситиви, розпитуючи його щодо скороченої форми імені. Імплементована ним просодична номінація предикативного словосполучення (*he said rather sharply*) свідчить про намір хлопця дистанціюватись. Однак, реалізована адресантом стратегія і тактики (позитивна оцінка ситуації, подальше вибачення) відповідає стереотипованій комунікативній поведінці, коли для фемінних мовців характерним є налаштованість на кооперацію, а чоловічому стилю спілкування притаманним є нейтральність та стриманість просодичного оформлення.

2. При вираженні незгоди просодичні НВК сигналізують про не налаштованість казкового мовця на встановлення комунікативних відносин, а їх вживання підвищує рівень конфліктної ситуації. Для транслю-

вання свого суб’єктивно-неприємного відношення до казкового реципієнта та комунікативної ситуації в цілому, просодичному оформленню висловлень, продукованих казковими комунікантами, є властивими саркастичність, зарозумілий тон або навіть крик. Провідними номінаціями у конфліктно-спрямованому спілкуванні є **дієслова на позначення мовленнєвої продукції (say/ask/answer/reply) із адвербіальним елементом** негативної семантики на позначення сарказму/докоряння/ігнорування/байдужості/суму (*said tartly/sharply/indignantly/sadly/carelessly; answered insolently/replied stiffly*); **дієслова із конотацією гучності** (*cry; give a cry of pain; cried in dismay; crowed triumphantly; screamed; snapped; shouted*); **дієслова на позначення мовної продукції з непрямим прийменниковим додатком** негативної семантики сарказму/зарозумілості/насмішки (*reply with frightful sarcasm; replied with hauteur*). Наприклад, якщо учасниками комунікативної інтеракції є тварини, то для такої діади у комунікативній ситуації незгоди/вираженні негативної оцінки характерним буде оперування просодичним параметром із конотацією гучності. У прикладі [3] конфліктна стратегія реалізується за рахунок тактики експліцитного заперечення. Повтор заперечних конструкцій (*Night is in the wrong!*) та модуляція діапазону голосів (*echoed; rattled; barked; squeaked; trilled the words so loud*) семантизують негативну оцінку, надану тваринами-комунікантами та їх опозицію Ночі:

3) *The owl then said, “She is one of us, and we must stand by her. If she wants the Moon, she ought to have the Moon. Night is in the wrong.” “Night is in the wrong!” repeated the mouse. And “Night is in the wrong!” echoed the moth. A small passing wind caught the syllables and carried them round the world. Up hill and down dale it went, whispering, “Night is in the wrong! Night is in the wrong! Night is in the wrong!” And all the Children of the Dark came out to listen, owls and foxes, nightjars and nightingales, rats and mice, bats and moths, and the cats that prowl on the tiles. When the wind had said the thing three times, they too began to say it. “Night is in the wrong!” barked the foxes. “Night is in the wrong!” rattled the nightjars. “Have you heard the news?” squeaked a mouse to a moth. “Night is in the wrong!” “Yes, she is in the wrong,” agreed the moth. “I always said as much.” And the nightingales trilled the words so loud and long, that they reached the ears of the stars, who all began to shout at once, “Night is in the wrong!” “What do you say?” asked the Moon, from the middle of the sky. “We say, and we say it again,” said the Evening Star, “that Night is in the wrong; we will say it till all’s blue.” [3, p.9].*

Контекстом діалогічного фрагменту у прикладі [4] є конфліктно-спрямоване спілкування, що має формат суперечки та відбувається у дитячій комунікативній діаді. Продукований Альбертом аргументований менасив (*You won’t, because...*), просодичний параметр гучного мовлення (*crowed Albert triumphantly*) та подвійне заперечення для інтенсифікації свого висловлення (*ain’t no*) є втіленням тактики аргументації й тактики встановлення хибності думки адресата. Комбінаторика вербальних і невербальних кодів хлопця дозволяє йому зайняти домінуючу позицію та дискре-

дитувати комунікативного партнера перед усім класом:

4) *"I will so." "You won't, because," crowed Albert triumphantly, "there ain't no such a place as Conny-onny-mara!" The children shrieked with delight, bringing Miss Daly to the door to see what it was all about. [3, p.89].*

3. Функціонуючи як індикатор погрози чи залякування казкового комуніканта, просодичний репертуар несе у собі не тільки основний прагматичний зміст, але й додатково повідомляє про стан мовця, його почуття та настрої і навіть про його соціальне положення, вік [10]. У ході дослідження встановлено, що учасниками комунікативних ситуацій погрози є казкові комуніканти зі статусною асиметрією, яка диктує умови та правила комунікативної взаємодії (*The King ↔ his guards; The King ↔ The Queen; husband ↔ wife*) або комуніканти різної вікової категорії (*father ↔ his children / mother*). У встановлених субординативних стосунках для реалізації погрози/ залякування преваючими є **просодичні НВК гучного мовлення** (*cried harshly; said sharply; snapped she; screaming with fury*); агресивні накази у формі **волюнтативних дієслів** (*demanding sternly; commanded*). Наприклад, у діалогічному фрагменті [5] спілкування відбувається у моделі «вищий-нижчий». Король з домінантною соціальною роллю для реалізації тактики персуазивного впливу апелює до персуазивних конструкцій з прикметниками вищого ступеня порівняння (*greater; more golden*), імперативу (*Burn this field!*), посилюючи зміст своїх висловлень просодичними засобами (*cried; cried harshly*) і, таким чином, створює психоемоційний тиск на адресата:

5) *"The King of Egypt is greater than Egypt's corn!" cried King Ra. "The King is more golden than the corn! The King will outlast the corn!" This did not sound true to me, and I shook my head again. Then a storm seemed to break in King Ra's eyes. He turned to his guards, and cried harshly, "Burn this field!" [3, p5-6].*

4. При вираженні *невпевненості* чи *розгубленості* для просодичного оформлення вербального висловлення казкового комуніканта характерним є пониження тонального рівня, зниження гучності голосу, перехід на шепіт, сповільнення темпу/ритму у ході продукування мовлення, утруднене дихання та запинання: *murmured; muttered; whispered; mumbled; blew big breaths; said uncomfortably*. Комунікативні ситуації з вираженням непевненості або розгубленості характеризуються пасивністю мовленнєвої поведінки казкової дискурсивної особистості, а вербальні висловлення, що супроводжуються подібними номінаціями дають змогу зчитати інформацію про важкий фізичний та емоційний стан мовця. Комунікативна взаємодія у діалогічному фрагменті [6] відбувається між дитиною і дорослим, який, традиційно вважається, має більше життєвого досвіду. Невпевненість Чарлі у власному висновку щодо чесності у грі виражається за рахунок перепитування думки дідуся (*I don't*

think..., do you?) та відповідним пониженням тонального рівня (*murmured*):

6) *"I don't think the girl's father played it quite fair, Grandpa, do you?" Charlie murmured. "He spoils her," Grandpa Joe said. 'And no good can ever come from spoiling a child like that, Charlie, you mark my words.' [3, p.37].*

Для інтенсифікації змісту аргументних речень у прикладі [7] (*You told us she had black hair, grey eyes, and a white skin!*) Діти темряви апелюють до крику (*shouted*). Однак, розгубленість кажана виражається через маркер зниження категоричності висловлення (*I suppose*), тактикою виправдання (*got mixed in the dark*) та зниженням гучності голосу (*muttered*):

7) *At the same moment, the mouse and the seagull went hurrying to the Children of the Dark and of the Light, crying together: "The King's Daughter has brown hair, brown eyes, and a brown skin!" The children of the Dark turned in a body upon the bat, and shouted, "You told us she had black hair, grey eyes, and a white skin!" "I suppose I got mixed in the dark," muttered the bat. [3, p.17].*

Висновки та перспективи. При дослідженні ролі просодичної складової на матеріалі англомовного казкового дискурсу і встановленні закономірностей її функціонування виявлено, що у казках, орієнтованих на дітей, просодичний невербальний компонент зазвичай несе у собі експліцитні смисли, не вимагаючи додаткових знань для його інтерпретації. Комунікативно-значущий зміст елементів інтонаційного оформлення переважно відповідає змісту вербально-навантаженої складової, що можна пояснити необхідністю передавати дітям інформацію чітко, наочно та доступно для розуміння. Імпліцитні смисли, які виражені через просодичну складову, у казках для дітей є менш представленими і подаються дозовано через те, що дитина ще знаходиться на рівні оволодіння оперування прихованими інтенціями на рівні інтонаційного забарвлення. Через комплексну взаємодію вербального та просодичного параметрів, мовлення казкового комуніканта набуває переконливості, вимагаючи від адресата прислухатися до слів адресанта, адекватно інтерпретувати їхній експліцитний і, у разі необхідності, імпліцитний смисли. Варіювання просодичних компонентів залежить від таких ситуативних факторів спілкування, як соціальні ролі / статус співрозмовників. Просодичні компоненти організують речення, сприяють вираженню ставлення казкового мовця до комунікативного партнера. Таким чином, дослідження інтонаційного спектру висловлювань казкових мовців демонструє траєкторію розвитку комунікативних здібностей мовців на просодичному рівні.

Перспективним вбачаємо дослідження варіювання просодичних компонентів комунікації при втіленні комунікативних стратегій і тактик у казковому дискурсі у різних за віковими та гендерними параметрами комунікативних парах казкових мовців як прототипичних моделях спілкування дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ключев Е. В. Речевая коммуникация. Москва : ПРИОР, 2009. 122 с.
2. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. Москва : ИТДГК «Гнозис», 2003. 284 с.
3. Ревзина О.Г. Дискурс и дискурсивные формации. *Критика и семиотика*. Новосибирск, 2005. Вып. 8. С. 66-

- 68.
4. Солощук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англомовному дискурсі : монографія. Харків : Константа, 2006. 300 с.
 5. Солощук Л. В. Взаємодія різних кодових систем в англомовному казковому дискурсі // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : матеріали XVII наук. конф. з міжнар. уч. (Харків, 2 лют. 2018). Харків, 2018. С. 156–157.
 6. Солощук Л. В. Невербальні компоненти комунікації як засоби створення комічного ефекту у сучасному англомовному дискурсі. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2017. V(29). Issue: 116. С. 59-62
 7. Brazil D. The Communicative Value of Intonation in English. Cambridge, 1997. 188 p.
 8. Cartmill E. A., Goldin-Meadow S. Gesture. *APA Handbook of Nonverbal Communication* / ed. D. Matsumoto, H. C. Hwang & M. G. Frank. Washington, DC, 2016. P. 307–335.
 9. Crystal D. Linguistics. 2nd ed. L, 1985. 276 p.
 10. Delahurty G. P. Language, Grammar, Communication. N. Y., 1994. 192 p.
 11. Dunbar N. E., Bernhold Q. Interpersonal Power and Nonverbal Communication. *Power in Close Relationships* / ed. C. R. Agnew & J. J. Harman. Cambridge University Press, 2019. P. 261–278.
 12. Fery C. Intonation and Prosodic Structure. New York : Cambridge University Press, 2017. 387 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Barrie. J.M. Peter Pan. URL: <http://www.literatureproject.com/peter-pan/> (Last accessed: 28.09.2021).
2. Dahl R. Charlie and the Chocolate Factory. URL: <https://www.bdmi.org/Book-Reading/Charlie-and-the-chocolate-factory/> (Last accessed: 03.11.2021).
3. Farjeon E. The Little Bookroom. Oxford, 1955. 137 p. URL: <https://www.fadedpage.com/showbook.php?pid=20160524> (Last accessed: 02.02.2022).

REFERENCES

1. Brazil D. (1997). The Communicative Value of Intonation in English. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Cartmill E. A., Goldin-Meadow S. (2016). Gesture. *APA Handbook of Nonverbal Communication* / ed. D. Matsumoto, H. C. Hwang & M. G. Frank, 307–335.
3. Dunbar N. E., Bernhold Q. Interpersonal Power and Nonverbal Communication. (2019). *Power in Close Relationships* / ed. C. R. Agnew & J. J. Harman, 261–278.
4. Revzina, O.H. (2005). Diskurs i diskursivnye formatsii [Discourse and Discursive Formations]. *Critics and Semiotics*. Iss. 8, 66-68 (in Russian).
5. Soloshchuk, L.V. (2006). Verbalni i neverbalni komponenty komunikatsii v anghlomovnomy dyskursi [Verbal and Nonverbal Components of Communication in English Language Discourse]. Kharkiv: Konstanta Publ (in Ukrainian).
6. Soloshchuk, L.V. (2018) Vzajemodija riznykh kodovykh system v anghlomovnomu kazkovomu dyskursi [Interaction of Different Code Systems in English Fairy Tale Discourse] *Karazin Readings: Personality. Language. Communication. The Book of Abstracts of XVII Scientific Conference with International Participation*. Kh.: Karazin Kharkiv National University, 156-157.

Functional and communicative peculiarities of the prosodic component in the English fairy tale discourse

A. O. Chebotarova

Abstract. The article examines the functional and communicative peculiarities of the usage of the prosodic components and its interaction with the verbal components of communication based on the material of the English fairy tale discourse. It discusses the influence of prosodic means on the achievement of communicative intentions while implementation of cooperative / confrontational strategies and communication tactics by fairy tale communicants. It was found that the intonation spectrum and modulation of the voice, which depend on such parameters as age asymmetry and gender of speakers, are crucial for the formation and expression of communicative intention of speakers.

Keywords: verbal component of communication, fairy-tale discourse, communication, cooperative/confrontational strategy, prosodic component.